
Algirdas Šerėnas

Beteisių statusas

Visa neišsivysčiusio ir išsivysčiusio socializmo Sovietų imperijos visuomenė pagal kenksmingumą ir nekenksmingumą buvo suskirstyta į daugybę viešų ir neviešų kategorijų: laisvieji, kaliniai, specialiai apgyvendintieji ir t.t. Kiekviena kategorija skirstėsi į grupes, o grupės – į pogrupius ir t.t. Kalinių ir specialiai apgyvendintųjų kategorijos turėjo savo „spalvą“. Kaliniai galėjo būti tokių „spalvų“:

- šnipai,
- diversantai,
- teroristai,
- trockininkai ir kt.,
- nacionalistai,
- baltieji emigrantai,
- sukilėliai,
- bažnytininkai,
- fašizmo šalininkai,
- kontrrevoliucionieriai,
- pasitraukę į užsienį ir perėję į priešo pusę,
- dirbę atsakingą darbą baudžiamuosiuose organuose,
- okupantų baudžiamųjų organų slaptieji agentai,
- okupantų žvėriškumų dalyviai,
- perbėgėliai iš užsienio neišaiškintais tikslais,
- SPE (socialiai pavojingas elementas) ryšiams su užsieniečiais,
- SPE kitokiems antisovietiniams ryšiams,
- SPE dėl savo praeities,
- dalyvavę kuriant vokiečių karines organizacijas.

Generolas Jonas Juodišius pagal „spalvą“ buvo „socialiai pavojingas dėl savo praeities“,

filosofas Levas Karsavinas – „baltasis emigrantas“, kaunietis teisėjas Vytautas Žostautas priklausė „dirbusių baudžiamuosiuose organuose“ kategorijai. Prie kai kurių „spalvų“ buvo pridedama tautinė priklausomybė, pavyzdžiui: „lietuvių buržuazinis nacionalistas“.

Pagal nusikaltimo pobūdį ypatingųjų lagerių (šiuo atveju Steplago, 1953 m.) kaliniai buvo skirstomi taip:

- tėvynės išdavikai,
- šnipai,
- trockininkai,
- teroristai,
- kenkėjai,
- nuteisti už kontrrevoliucinį sabotažą,
- diversantai,
- antisovietinių sąmokslų dalyviai,
- nuteisti už antisovietinę agitaciją,
- maištininkai ir nuteisti už politinį banditizmą,
- nuteisti pagal 1947 metų birželio 5 dienos įsako 1, 3, 5 straipsnius,
- nuteisti pagal 1947 metų birželio 4 dienos įsako 1 ir 3 straipsnius,
- nuteisti pagal 1949 metų sausio 4 dienos įsaką,
- karo nusikaltėliai.

Pokario metais lietuviai daugiausia buvo nuteisti už „tėvynės išdavimą“ (!), „politinį banditizmą“ ir „dalyvavimą antisovietiniuose sąmoksluose“.

Kalinio likimui „spalva“ turėjo didesnę reikšmę negu straipsnis ir įkalinimo trukmė. Kai kurie kaliniai turėjo keletą „spalvų“, t. y. buvo „margi ir ypač pavojingi“.

Gana sudėtinga specialiai apgyvendintųjų

(specialiai perkeltųjų) (*specposelency, specpereselency*) gradacija. Keičiantis tarptautinei padėčiai ir politinei situacijai šalyje, specialiai apgyvendintųjų statusas ilgainiui kito. Sovietiniai istorikai N. Bugajus ir V. Zemskovas tikriausiai patys to nenorėdami supainiojo specialiai perkeltųjų statuso apibrėžimą ir ne tik tai; apie tai rašiau „Lietuvos aidas“ 1994 m. rugsėjo 15 d. Nr. 181. Deja, kai kurie žurnalai, pavyzdžiui, „Kardas“, rašydami apie GULAG'o kalinių skaičių, kartoja minėtus šaltinius. Remdamasis archyvų dokumentų tyrinėjimais ir savo patirtimi, pamėginau išsiaiškinti specialiai apgyvendintųjų statusą ir skirstymą.

Visi, ištremti iš gimtųjų vietų politiniais motyvais, buvo vadinami bendru terminu: specialiai apgyvendintasis arba specialiai perkeltasis. Ištremti ne dėl politinių motyvų buvo vadinami tiesiog tremtiniais, arba išsiųstaisiais (*vyselency*). Specialiai apgyvendintieji galėjo gyventi tik tam tikrame regione (kaime, gyvenvietėje, rajone), o išsiųstieji negalėjo gyventi tam tikroje vietovėje (Maskvoje, kituose dideliuose miestuose, juos iškelavo iš pasienio teritorijos ir t.t.). Prie jų įskaitos kategorijos dalelė „spec“ nebuvo pridama.

Išsiųstųjų buvo ir dėl politinių motyvų, pavyzdžiui, 1939–1940 m. iš Suomijos pasienio rajonų ir iš Leningrado srities buvo išskeldinti suomiai, o dar anksčiau iš Tolimųjų Rytų išskeldino visus korėjiečius (į Vidurinę Aziją). Visi jie buvo laisvi, registruotis į NKVD nevaikščiojo, bet neturėjo teisės gyventi gimtinėje.

Lietuvos gyventojai, ištremti 1941 m. birželio mėn.

„Liaudies priešai“ Lietuvoje, kaip ir kituose imperijos regionuose, buvo suskirstyti į tris kategorijas:

1) tie, kuriuos reikėjo nedelsiant arba po kurio laiko sušaudyti (K. Skučas, A. Povilaitis, V. Grigaliūnas-Glovackis, prof. Pranas Dovydaitis ir kt.);

2) tie, kuriuos reikėjo uždaryti į lagerius lėtai mirčiai;

3) sušaudytųjų ir uždarytųjų į lagerius šeimos, įskaitant kūdikius ir nukaršusius senus.

Maskvos įsakymu kategorijas nustatinėjo vietiniai komunistai ir NKVD organai. Į Sibirą ir Europos Šiaurę ištremti lietuviai buvo priskirti trečiajai – socialiai pavojingų elementų kategorijai.

Pavojingumo laipsnį nustatydavo Valsybės saugumo operatyvinė trijulė. Nutarimą ištremti tvirtindavo Operatyvinio štabo narys. Krinta į akis tai, kaip aplaidžiai ir skubotai buvo įforminami suėmimo ir tremties dokumentai, kuriuos įformindavo neraštingi ir lietuvių kalbos nemokantys subjektai. Mažaraščiai svetimieji tvarkė geriausių Lietuvos žmonių likimus. Atvežti į apgyvendinimo vietą tremtiniai iškart įgydavo specialiai apgyvendintojo (specialiai perkeltąjo) statusą. Bet specialiai apgyvendintųjų buvo daug įvairių kategorijų: specialiai apgyvendintieji buožės, ištremti 1929–1932 m., trockininkai, kultotarnai, pirkliai ir t.t. Mes, lietuviai, ištremti 1941 m. birželio mėn., buvome socialiai pavojingi elementai ir priklausėme išsiųstųjų ir specialiai apgyvendintųjų kategorijai. Mūsų kontingentas vadinosi prievarta apgyvendintieji lietuviai (*ssyl'no-poselency litovcy*).

Kuo prievarta apgyvendintieji lietuviai skyrėsi nuo prievarta apgyvendintųjų buožių, ištremtų 1929–1932 m., ar nuo išsiųstųjų suomių ir korėjiečių? Mes, lietuviai, du kartus per mėnesį turėjome registruotis pas NKVD (NKGB, MGB) operatyvinį įgaliotinį – komendantą, be jo leidimo negalėjome pasitraukti už gyvenvietės ar selsovieta ribų. Su retomis išimtimis mes turėjome dirbti tik fizinį darbą, mums nepriklausė priedas už darbą Šiaurėje ir progresyvinis darbo užmokeskis. Išskyrus retas išimtis, mūsų vyrų neėmė į frontą (išsiųstųjų suomių, korėjiečių ir kinų taip pat neėmė), bet 1944 m. mobilizavo į Vorkutos šachtas. Mes negalėjome mokytis daugumoje vidurinių specialiųjų ir aukštųjų mokyklų, pirma, dėl to, kad negalėjome laisvai važinėti, antra, į prestižines mokyklas mūsų nepriimdavo arba labai sunkiai priim-

davo (geležinkelininkų, aviacijos, teisės mokyklas, Maskvos, Leningrado ir pirmos kategorijos miestų institutus). Mes negalėjome

būti profsajungų nariais (iki 1946 m.).

Pateikiu kelių dokumentų nuorašus:

SSRS miškų ūkio
liaudies komisaras
Komijos Vologdos miškų ūkio
vyriausioji valdyba
1943 m. sausio 15 d.

Slaptai

„Komiles“ tresto valdytojui
dr. Toropovui
Dėl progresyvinio darbo užmokesčio ir premijų priedo specialiai perkeltiesiems vokiečiams ir suomiams
Į Jūsų 1943 m. sausio 5 d. raštą Nr. 4 paaiškinu, kad progresyvinį darbo užmokestį ir premijų priedą prie miško paruošų dirbantiems vokiečiams ir suomiams iš specialiai perkeltųjų kontingento būtina mokėti.

Komijos Vologdos miškų ūkio
vyriausiosios valdybos viršininko
pavadootojas

Martyniukas

Šis dokumentas saugomas Komijos respublikos centriniame archyve. Pavolgio vokiečiai buvo subuožinti ir ištremti iš gimtųjų vietų dar 1929–1932 m. Suomius į Komiją atvežė iš Leningrado srities 1940 m. Visa jų kaltė buvo ta, kad jie – suomia ir gyveno netoli sienos. Iš specialiųjų tremtinių kontin-

gento tik Baltijos šalių gyventojams, moldavams ir Besarabijos bei Bukovinos rumunams nepriklausė užmokesčio priedai ir progresyvinis darbo užmokestis. Jų taip pat negavo lenkai iš Raudonosios armijos užimtų teritorijų.

Iš Šiaurės Pečioros geležinkelio statybos ir SSRS MVD lagerio viršininko 1946 m. įsakymo
Turinys

Nr. 444. Dėl lengvatų SSRS MVD
Pečiorstrojaus darbininkams
taikymo instrukcijos patvirtinimo

1946 m. liepos 22 d.

Komijos ASSR,
Abezė

Šiaurės Pečioros gelež.
statybos ir SSRS MVD
ITL e. p. viršininkas
majoras Borovickis

Iš laikinosios instrukcijos:

1. Lengvatos taikomos visiems asmenims, dirbantiems Pečiorstrojuje.
2. Lengvatos netaikomos asmenims, kuriems teisma atėmė rinkimų teisę, ištremtiems ir išsiųstiems administracine tvarka arba teismo nuosprendžiu, specialiai perkeltiesiems ir mobilizuotiems į darbus bei paleistiems pagal MVD direktyvą Nr. 185 iki minėtų apribojimų galiojimo pabaigos.

Pastaba: mobilizuotieji į darbus – tai:
1) prievarta apgyvendintieji Baltijos šalių ir kitų tautybių asmenys, mobilizuoti į skubių ir svarbių statybų objektus karo metu; 2) visi darbingi vyrai vokiečiai nuo 15 iki 55 metų amžiaus ir moterys nuo 16 iki 45 metų, mo-

bilizuoti dirbti pramonėje, pataisos darbų lageriuose (*ispravitel'no trudovoi lager'*, ITL) ir NKVD statybose; 3) dalis šaukiamojo amžiaus vyrų buožių.

Po karo dauguma paleistų politinių kalinių buvo priskirti tam tikram laikotarpiui prie

įmonių. Sulaikyti paleistą kalinį galėjo MVD statybos arba kombinatoviršininkas. Dailininkas Boleslovas Motuzevičius 1945–1946 m. buvo sulaikytas Uchtoje vieneriems metams.

Baigėsi karas. Iš 1549 lietuvių Komijos žemėje gyvų liko mažiau nei tūkstantis. Gyviesiems papildyti liepos pabaigoje atvežė vadinamųjų „banditų ir nacionalistų šeimų na-

rių“. Juos apgyvendino miško pramonės ūkiuose Pečioros ir jos intakų pakrantėse (Pečioros ir Troicko Pečiorsko rajonai). Kita, didesnė šiokontingento dalis buvo išskirstyta po Permės srities Permės Komijų nacionalinę apygardą. Iš gimtųjų vietų jie buvo ištremti remiantis SSRS NKVD 1945 m. birželio 16 d. telegrafiniu potvarkiu.

Iš prievarta apgyvendinto lietuvių
Vyto Obeleniaus asmens bylos

Tvirtinu:
Liet. SSR vidaus reikalų
liaudies komisaras
valst. saugumo komisaras
Bartašiūnas

Sutinku:
Kauno NKGB
viršininkas
v/s kapitonas
parašas
1945 06 22

Nutarimas
(dėl išsiuntimo)

1945 m. birželio 22 d.

Kaunas

Lietuvos SSR NKGB Kauno skyriaus operatyvinis įgaliotinis valstybės saugumo leitenantas Repšas, išnagrinėjęs gautus dokumentus apie Obeleniaus Stasio, Stasio s., šeimą, banditų grupės nario, kuris su ginklu rankose kovoja prieš sovietų valdžią ir slapstosi nuo šaukimo į Raudonąją armiją,

konstatuoja:

Obelenius Stasys, Stasio s., gimęs 1921 m., tėvynės išdavikas, nuo 1944 m. slapstosi, kad nebūtų pašauktas į Raudonąją armiją. Banditų gaujos dalyvis, perėjo į nelegalią padėtį, su ginklu rankose kovoja prieš sovietų valdžią ir partinį aktyvą Čekiškės valsčiaus Butkiškės kaime. Jo šeima sudaro:

- 1) mama – Obelenienė Bronė, Jono d., gimusi 1890 m. Juteikių km.,
- 2) sesuo – Obelenytė Savelina, Stasio d., g. 1933 m. Juteikių km.,
- 3) sesuo – Obelenytė Michalina, Stasio d., g. 1927 m. Juteikių km.,
- 4) brolis – Obelenius Vytas, Stasio s., g. 1935 m. Juteikių km.

Manychiau, kad Obeleniaus Stasio, Stasio s., šeimą, susidedančią iš keturių asmenų, kaip socialiai pavojingus išsiųsti už Lietuvos SSR ribų.

Operatyvinis įgaliotinis
Repšas

Pažįstu aš tą Bronių Repšą. 1940–1941 m. jis buvo Rietavo valsčiaus komiteto sekretorius. Jis – vienas didžiausių mūsų šeimos tragedijos kaltininkų. Prasidėjus karui šis šlubas

degeneratas pasitraukė į raudonosios imperijos gilumą ir grįžęs 1941 m. tęsė savo nešvarų darbą. Iš pradžių jo pavardė buvo Rėbžda, paskui Rėpša ir pagaliau Repšas.

Ištrauka iš Komijos ASSR
Troicko Pečiorsko rajone specialiai apgyvendinto lietuvių
Obeleniaus Vyto, Stasio s., asmens įskaitos
bylos Nr. 2402

Remiantis SSRS NKVD 1945 m. birželio 16 d. telegrafiniu potvarkiu Nr. 328, Obelenius Vytas, Stasio s., kaip banditų grupei priklausančios šeimos narys, 1945 m. liepos 6 d. specialiai apgyvendintas Komijos ASSR Troicko Pečiorsko rajone be teisės grįžti į ankstesnę gyvenamąją vietą.

MGB Troicko Pečiorsko rajono
skyriaus virš. vyr. leitenantas
Isakovas

1951 m. rugpjūčio 18 d.

Mes, specialiai apgyvendintieji lietuviai, ištremti 1941 m., pralaimėjus Vokietijai pajutome, kad režimas sušvelnėjo. Registruodavomės nereguliariai, o kai kur per klaidą (supainiojus su pabėgėliais) kai kuriems buvo išduoti „švarūs“ pasai, nors tam, kad galėtum teisėtai išvykti į Lietuvą (kaip ir į kitus imperijos rajonus), reikėjo turėti iš ten kvietimą. Mūsų Uljanovo ruožo viršininkas Aleksandras Kuznecovas net pats patarė mums bėgti į Tėvynę. Seną mokytoją Eidintienę iš Ubiškės (Telšių apskritis) jis šimtus kilometrų lydėjo iki Šežamo geležinkelio stoties; norintiesiems išdavė pažymą dėl atleidimo iš darbo.

1947 m. prasidėjo masiškas bėgimas. Tuos, kurie buvo ištremti 1945 m., saugojo akyliau (naujokai), bet kai kurie iš jų vis dėlto įsigudrino pabėgti. Sugautuosius gražino į taišą, bet daugumai įvairiais būdais pavyko pasiekti Lietuvą.

1947 m. antroje pusėje komunistų valdžios organai ir MGB susirūpino: dauguma Baltijos šalių gyventojų, ištremtų 1941 m., grįžo į namus, bėga ir naujasis kontingentas, ištremtieji jau po karo ar prieš jam baigiantis – ukrainiečiai, lietuviai, rusai, moldavai, kal-

mukai, graikai ir t.t. Prasidėjo bėglių gaudymo, baudimo ir sugražinimo į tremtį akcija. Dauguma bėgusių nepilnamečių buvo sugražinti, kitus Ypatingasis pasitarimas, remdamasis RSFSR BK 82 straipsniu, nuteisė trejiems metams lagerio.

1948 m. sustiprėjo kova su „liaudies priešais“. Buvo gražinami į lagerius ir tremtį „pakartotiniai“ (tie, kurie atliko bausmę ir gyveno santykinai laisvai, *povtorniki*), pradėta steigti ypatinguosius lagerius su katorginiu režimu. Per Lietuvą nuvilnijo nauja galinga trėmimų banga. 1950 m. žiemą ir mane per kalėjimus gražino į Komijos ASSR Kortkero rajoną. Specialiesiems tremtiniais buvo nustatytas griežtas režimas. 1951 m. jiems užvestos naujos asmens bylos.

Reikia pažymėti, kad SSRS aukščiausios tarybos prezidiumas 1948 m. lapkričio 26 d. išleido įsaką, kuriuo už pabėgimą iš specialiosios tremties vietos buvo numatyta bausmė – 20 metų katorgos darbų. Šis įsakas lietė ne tik čečėnus, kalmukus, Krymo totorius, bet ir „kitus“ (taip įsake). Reikia suprasti, kad šis nepaprastai nuožmus įsakas lietė ir lietuvius. Pabėgimų iš specialiųjų tremties vietų gerokai sumažėjo.

Pažyma

Apie Komijos ASSR Kortkero rajone prievarta apgyvendintą lietuvių Šerėną Algirdą, Jono s., g. 1930 m.

Remiantis Liet. SSR NKGB 1941 m. birželio 13 d. nutarimu Šerėnas Algirdas, Jono s., kaip socialiai pavojingas elementas 1941 m. birželio 14 d. perkeltas specialiai apgyvendinti neribotam laikotarpiui į Komijos ASSR Kortkero rajoną be teisės grįžti į ankstesnę gyvenamąją vietą.

MGB Kortkero rajono
skyriaus virš. pav.
vyr. leitenantas Surinas

1951 m. vasario 27 d.

Mane, du kartus bėgusį į Tėvynę, vyr. leitenantas Surinas perkėlė į žemesnį specialiai apgyvendintųjų asmenų „luomą“ – aš tapau išsiųstuoju ir prievarta apgyvendintuoju, t.y. ištremtu du kartus. Buvau griežčiau sekamas

ir vėlesniais metais manęs neišleido atostogų į Tėvynę. Neleido atostogų į Lietuvą ir mano sesers Gražinos, kuri 1946 m. pabaigoje taip pat mėgino pabėgti į Tėvynę.

Įsipareigojimas

Man, Obeleniui Vytui, Stasio s., pareikšta, kad jei išvažiuosiu (pabėgsiu) iš nuolatinės gyvenamosios vietos, būsiu nuteistas 10 metų laisvės atėmimo...

1951 m. birželio 27 d.

parašas – Jurgaitienė

Pastaba: Vytas buvo beraštis, nes negalėjo lankyti mokyklos dėl bado, ligos ir dėl to, kad neturėjo kuo apsirengti. Už jį pasirašė vyresnioji sesuo Jurgaitienė Ona, Stasio d.

1953 m. mirus Stalinui ir sušaudžius Beriją, specialiųjų tremtinių gyvenimas pagerėjo, o 1954 m. daugumai buvo leista grįžti į namus, tik ne Baltijos šalių tremtiniams. Lie-

tuvių, latvių ir estų komunistams primygtinai prašant, Baltijos šalių tremtiniams buvo paliktas ankstesnis tremties režimas. Koks buvo mūsų nusivylimas, kai 1954 m. rudenį komendantas vietoj laukiamo paskelbimo, kad paleidžia, privertė mus duoti pakvitavimus, jog ir toliau liekame gyventi specialiose tremties vietose.

Pakvitavimas

Man, Obeleniui Vytui, Stasio s., dirbančiam Komijos ASSR Mitrofanovkos selsovieta Velsko miškų ūkio punkte, pareikšta, kad be MVD organų leidimo negaliu net laikinai išvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos.

Privalau reguliariai atvykti registruotis į specialiąją komendantūrą. Už nesilaikymą <...> būsiu nubaustas 100 rublių bauda arba 5 paromis arešto.

Parašas.....

1954 m. rugsėjo 12 d.
Pakvitavimą paėmė
MVD Tr. Pečiorsko rajono
skyriaus komendantas
jaun. leit. Šulga

Vytas mirė tremtyje 1955 m. gegužės 30 d. nuo skrandžio opos perforacijos. Jam buvo 20 metų.

1955 m. vietoj mūsų turėtų pažymų išdavė sąjunginio pavyzdžio pasus. Skiltyje „Kokiais dokumentais remiantis išduotas pasas“ buvo įrašyta: „Pasų nuostatai Nr....“, skiltyje „Ypatingi įrašai“ buvo parašyta: „Leidžiama gyventi tik Komijos ASSR“. Kai kuriuose Komijos respublikos rajonuose specialiesiems tremtiniams lietuviams tokie pasai buvo išduoti 1956 m. pirmoje pusėje. Nuo tos dienos, kai gavome pasus, mes liovėmės registruotis specialiojoje komendantūroje.

Mano dėdė (mamos brolis), Lietuvoje žinomas dailininkas Vytautas Jurkūnas, be paliovos mynė reabilitacijos komisijos pirminko K. Prėikšo kabineto slenkstį, prašydamas leisti mūsų šeimai gyventi Lietuvoje.

1957 m. mūsų šeimai buvo panaikintas specialiųjų tremtinių statusas ir visi šeimos nariai gavo „švarius“ pasus. Tik tada aš galėjau stoti į Maskvos veterinarijos akademiją.

Buvo ir kita prievarta apgyvendintų lietuvių kategorija. Tai tie, kuriuos prieš laiką paleido iš lagerių ir paliko specialiose tremties vietose.

Iš asmens įskaitos bylos Nr. 7428
Išrašas iš nuosprendžio

1946 m. kovo 25–29 d.

Šilutė

...Buvo kuriamos LLA apskričių organizacijos, viena iš tokių – Tauragės organizacija; ją 1943 metų pabaigoje įkūrė teisiamasis Razbobedauskas, vadovavo buvusios Lietuvos buržuazinės kariuomenės kapitonas Savickas, vėliau – leitenantas Biblius.

Teisiamieji: Kybartas Juozas, Norkus Jonas, Vikneris Juozas, Peldžius, Mozeris, Ušeckas, Kybartas Petras, Martinaitis Andrius, Milaševičius, Juščius, Petrakis, Gargasas, Norkus Petras, Mockaitis Antanas, Jono sūnus, Šatkus, Rimkus Juozas, Stroinys Kleopas, Mockaitis Juozas, Vinco sūnus, Elvikas, Valnickas, Midvinis, Lukminas, Jurevičius, Stroinys Juozas, Stroinys Stepas ir Veicikas Martynas, įvairiu metu užverbuoti į LLA Batakių ginkluotą organizaciją, kuriai vadovavo Stroinys Juozas, Jono sūnus, su ginklu rankose kovojo prieš sovietų valdžią.

<...> Norkus Jonas aprūpindavo maistu gaujos vadą Stroinį Juozą <...> Stroinys Jonas (? – A. Š.) nušautas sulaikant...

<...> Norkus Jonas, Juozo s., 10 metų ITL.

Nuosprendis negali būti apskųstas.

Pažyma

Pabaltijo karinės apygardos karinio tribunolo nutartimi pakeistas Lietuvos SSR NKVD kariuomenės karinio tribunolo nuosprendis Norkui Jonui, Juozo s.; nusikaltimo sudėtis pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 straipsnius pakeista į RSFSR BK 58-12 straipsnį – 5 metai pataisos darbų lagerio.

Asmens bylos viršelio nuorašas

Lietuvis

Prievarta apgyvendinto
Norkaus Jono, Juozo s.,

asmens įskaitos byla Nr. 7428

Archyvinė byla Nr. 40980

Tvirtinu:

Komijos ASSR

vidaus reikalų ministras

papulkininkis Noginovas

Nutarimas

(dėl išsiuntimo apgyvendinti tremtyje)

1954 m. gegužės 25 d.

Vorkuta

Aš, Komijos ASSR MVD 18 P skyriaus (matyt, „poselency“ – apgyvendintieji. – A. Š.) sk. (specialiosios komendantūros. – A. Š.) komendanto padėjėjas jaun. ltn. Jakovlevas, peržiūrėjęs gautą medžiagą dėl siuntimo apgyvendinti tremtyje Norkų Joną, Juozo s.,

konstatuoju:

Norkus Jonas, Juozo s., g. 1919 m. Lietuvos SSR, Tauragės apskr., Liubiškių m., lietuvis, SSRS pilietis, nepartinis, turintis 4 klasių išsilavinimą, specialybės neturintis, nevedęs, už dalyvavimą antisovietinėje lietuvių nacionalistinėje organizacijoje Lietuvos SSR NKVD kariuomenės karinio tribunolo 1946 m. kovo 25–29 d. nuteistas pagal RSFSR BK 58-1a, 58-11 straipsnį 10 metų pataisos darbų lagerio. 1954 m. kovo 25 d. iš lagerio išleistas. Išleistas iš ITL, SSRS MVD 1953 m. spalio 8 d. įsakymu Nr. 00894 nukreiptas į tremtį Komijos ASSR, todėl

nutariau

Norkų Joną, Juozo s., g. 1919 m., priimti Komijos ASSR Vorkutos raj. priežiūroje gyventi nuolatinei.
Šio nutarimo nuorašą pasiųsti į Komijos ASSR MGB A skyrių.

Jaun. ltn. Jakovlevas

Komijos ASSR MVD 2-ojo skyriaus
virš. Belovas

Pakvitavimas

Man, Norkui Jonui, Juozo s., g. 1919 m., gyvenančiam Komijos ASSR Vorkutos mieste, pareikšta, kad aš Vyriausybės sprendimu amžinai ištremtas be teisės sugrįžti į ankstesnę gyvenamąją vietą ir už savavališką išvykimą (pabėgimą) iš būtiniosios gyvenamosios vietos būsiu patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal SSRS aukščiausiosios tarybos prezidiumo 1948 m. lapkričio 26 d. įsaką, kuriuo už šį nusikaltimą numatyta bausmė – 20 metų katorgos darbų.

1954 m. gegužės 25 d.

parašas – Norkus

Pakvitavimą paėmiau
jaun. ltn. Jakovlevas

Iš Žostauto Vytauto, Petro s.,
asmens įskaitos bylos Nr. 5656
Archyvinė byla Nr. 40802

Anketa

Gimė 1898 m. Odesoje

Išsilavinimas aukštasis juridinis

Iki suėmimo dirbo Kaune, Mėsos ir pieno pramonės liaudies komisariate

Vedęs

Bausmę atliko Vorkutoje

Buvo kaltinamas tarnavimu baudžiamuosiuose organuose

Išrašas iš

Lietuvos SSR NKVD kariuomenės karinio tribunolo nuosprendžio

Kaunas

<...> 1941 m. birželio mėn. pradėjo dirbti teismo organuose, ten ir dirbo iki 1944 m. birželio mėn., iš pradžių Kauno apylinkės teisėju, o nuo 1943 m. pradžios – Apygardos teismo kolegijos nariu. Kaltas pagal RSFSR BK 58-3 straipsnį. Nuteistas 5 metams pataisos darbų lagerio.

Vytautas Žostautas buvo suimtas 1945 m. kutos mieste.
Atlikęs bausmę paliktas gyventi tremtyje Vor-

SSRS MVD Vorkutos
skyriaus viršininkui
Žostauto Vytauto, Petro s.,
g. 1898 m., gyv. Vorkutoje, Moskovskaja 6,

Pareiškimas

Daugiau kaip devynerius metus nemačiau žmonos ir vaikų, kurie gyvena Kaune ir negali atvažiuoti net pasimatyti. Dirbu Vorkutos prekybos bazėje. 1954 m. birželio mėn. gausiu atostogų, kurias noriu praleisti su šeima. Aš nesutinku su potvarkiu palikti mane tremtyje ir ketinu šį klausimą vėliau iškelti.

1954 m. gegužės 7 d.

Parašas – Žostautas

Ant pareiškimo MVD Vorkutos miesto „Neleisti. 1954 m. gegužės 11 d.“
skyriaus viršininkas užrašo rezoliuciją:

Lietuvos SSR aukščiausiosios tarybos prezidiumo
Pirmininkui

Žostautienės Olgos, Fedosijaus d.,
gyv. Kaune, Maironio 23 a, bt. 4,

Pareiškimas

Prašau mano vyrą Žostautą Vytautą leisti atostogų į Kauną. Jo silpna sveikata, jis ligonis. Mes pavaikšiotume su juo mėnesį miške. Jis daugiau kaip devynerius metus su mumis nesimatė...

1954 m. rugpjūčio 26 d.

Žostautienė

Žostautienės pareiškimą Lietuvos SSR kios rezoliucijos išsiuntė į Komijos ASSR
aukščiausiosios tarybos prezidiumo pirminin- MVD. Matyt, būta ir priedo su neigiamu at-
ko priimamojo vedėjas V. Dobrovolskis be jo sakymu.

MVD Vorkutos miesto skyriaus viršininkui

Į Lietuvos SSR aukščiausiosios tarybos prezidiumą su pareiškimu kreipėsi tremtyje gyvenančio Vytauto Žostauto, Petro s., žmona Olga Žostautienė, Fedosijaus d., gyvenanti Kaune, Maironio 23 a, bt. 4, prašydama leisti jos vyrui atostogas praleisti Lietuvoje.

Lietuvos ir Komijos aukščiausiųjų tarybų prezidiumai prašymo nepatenkino todėl, kad jos vyras Komijos ASSR gyvena prievarta apgyvendinto asmens teisėmis, o Lietuvos SSR neleidžiama gyventi tokios kategorijos asmenims.

Komijos ASSR MVD
P skyriaus viršininkas
Belovas

Iš tremties Žostautas buvo išleistas Komijos valdžios organų nutarimu 1955 m. liepos 19 d.

1954 m. iš Vorkutos į Komijos ASSR Seriogovo Železnodorožo rajoną atvyko grupė (5–7 žmonės) tremtinių, paleistų iš lagerio SSRS MVD įsakymu Nr. 00894. Tarp jų buvo antropologas, keliautojas ir rašytojas An-

tanus Poška. Jie dirbo druskos fabrike krovikais, pjovė malkas katilinei. Antanas Poška apsigyveno pas našlę su vaikais – tremtinę lietuvę, ištremtą dar 1941 m. Laisvalaikiu jis rinko istorinę medžiagą – maumedžio gabalus iš sugriuvusių Petro I laikų pastatų, senas šukes, smulkius namų apyvokos rakandus (žvakides, tošinius indus). Vakaraš

užrašus, tiek etnografinius, tiek grynai asmeniškus (Antanas Poška ketino savo gyvenimą susieti su savo šeimininke našle). Sakuotiems pjūklams nuvalyti duodavo žibalo; Poška jį panaudodavo skurdžiam būstui apšviesti ilgais žiemos vakarais. Jo tremties draugai vakarais rinkdavosi pas olandų kilmės lietuvių – druskos fabriko buhalterį. Lošdavo kortomis, kartais gerdavo degtinę. Apie Pošką sakydavo: „Degtinės negeria, kortomis nelošia – į draugiją netinka“. Kažkas pranešė MGB, kad tremtiniai pažeidinėja režimą, rengia slaptus susijėjimus. Juos visus išsiuntė į Kazachstaną. Išsiuntė ir negeriantį, kortomis nelošiantį Antaną Pošką, nors jis buvo atsiskyręs nuo kitų.

1951 m. į tremties vietas buvo išsiuntinėtas Molotovo pasirašytas vyriausybės aplinkraštis „Buvusius politinius kalinius panaudoti tik fiziniam darbui“.

Išvados

1. *Specialiai apgyvendintieji* – tai trečiosios kategorijos „socialiai pavojingi elementai“, ištremti iš gimtųjų vietų politiniais motyvais neribotam laikui. Jie buvo suskirstyti į įskaitos kategorijas, pavyzdžiui: „prievarta apgyvendintas lietuvis“ – buržuazinio nacionalisto šeimos narys (1941 m.); „prievarta apgyvendintas lietuvis“ – gaujos bendrininko šeimos narys (1948 m.); „prievarta apgyvendintas lietuvis“ – buožė, nacionalistas (1952 m.).

Asmens byloje kategoriją žymėdavo sutrumpintai – „prievarta apgyvendintas lietuvis“. Bėgusieji iš tremties vadinosi „prievarta išsiųstais lietuviais“. Visų prievarta apgyvendintų lietuvių statusas ir teisės buvo beveik vienodos, išskyrus atsakomybę už pabėgimą (pabėgusiems po 1948 m. lapkričio mėn. grėsė dvidešimt metų katorgos darbu).

2. Lietuviai ir kiti Baltijos šalių gyventojai, paleisti iš ypatingųjų lagerių ir iš dalies iš pataisos darbų lagerių (1954 m. ypatingieji lageriai buvo panaikinti ir priskirti prie ITL), SSRS MVD 1953 m. spalio 8 d. įsakymu buvo siunčiami į tremtį. Jie irgi buvo laikomi „prievarta apgyvendintais lietuviais“, bet specialiai apgyvendintųjų kategorijai nepri-

klausė. Nuo „specialiai apgyvendintųjų tremtinių lietuvių“ jie skyrėsi tuo, kad

a) buvo ištremti amžinai, o ne neribotam laikui;

b) už pabėgimą iš tremties jiems visiems grėsė bausmė – 20 metų katorgos darbu. Specialiai apgyvendintieji lietuviai už pabėgimą 1951 m. gaudavo 10 metų lagerio, 1954 m. – 3 metus ITL pagal RSFSR BK 82 straipsnį. Šis straipsnis nebuvo taikomas specialiai apgyvendintiems, ištremtiems po 1948 m. lapkričio mėn., ir tai tik iki Stalino mirties (po Stalino mirties už pabėgimą iš specialiosios tremties vietos jau nebausdavo 20 metų katorgos darbu);

c) prievarta apgyvendintieji (paleisti remiantis įsakymu Nr. 00894) buvo laikomi griežtesnio režimo sąlygomis.

3. *Ištremtaisiais* (*ssyl'nye*) buvo laikomi asmenys, teismo arba neteismo organų (įvairių komisijų prie lagerių operčekos skyrių) ištremti tam tikram laikotarpiui (dažniausiai iki 5 metų). Pavyzdžiui: sovietiniai karo belaisviai, dirbę vokiečiams arba tarnavę vokiečių kariuomenės dalyse, gaudavo 6 metus tremties; jie buvo vadinami „šešiametinkiniais“.

4. *Išsiųstaisiais* (*vyslannye*) buvo laikomi asmenys, iškeldinti iš tam tikros vietovės (miesto), pavyzdžiui: Lietuvos, Maskvos, Leningrado, Vilniaus ir t.t. Jų pasuose buvo įrašai apie šiuos apribojimus. Tai lengviausia apribojimų forma. Po 1957 m. daugeliui prievarta apgyvendintųjų iš Vorkutos, Intos ir kitų imperijos rajonų buvo pritaikytas „išsiųstųjų“ statusas. Neturėdami teisės gyventi Lietuvoje, jie įsikurdavo Latvijoje, Baltarusijoje, Kaliningrado srityje.

5. Specialiojo tremtinio statusas (remiantis įsakymu Nr. 00894) daug priklausė nuo tautybės. Baltijos šalių gyventojams, ypač lietuviams, visur buvo taikomi griežti apribojimai. Už tai reikia „dėkoti“ lietuvių komunistams ir asmeniškai „gerajam Antanui Sniečkui“.

6. Komunistų valdžios teiginiai, kad specialieji tremtiniai turėjo visas SSRS piliečių teises, išskyrus gyvenamosios vietos pasirinkimą, – įžūlus melas ir veidmainystė.

1946 m. gegužės 1 d. iš Ukrainos į Lietuvą buvo atsiųstas majoras Aleksejus Sokolovas, pasižymėjęs specialiųjų grupių kūrėjas ir vadovas. Jis paskirtas LSSR MVD BB valdybos 1-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininku (nuo 1947 m. vasario mėnesio MGB 2-N valdybos 1-ojo skyriaus 3-iojo poskyrio viršininko pavaduotoju, o nuo 1947 m. birželio mėnesio – tos pačios valdybos 2-ojo skyriaus 5-ojo poskyrio viršininko pavaduotoju). Po kurio laiko SSRS vidaus reikalų ministro pavaduotojas gen. lttn. V. Riasnojus rašte LSSR

vidaus reikalų ministrui gen. J. Bartašiūnui pažymėjo, kad Ukrainos Ternopolio srityje mjr. A. Sokolovo vadovaujama specialioji grupė, apsimetusi ukrainiečių partizanais, tardė, kankino ir po dviejų parų apiplėšę paleido šventiką Nedilskį. Tačiau tai buvo tik viena specialiųjų grupių veiklos detalė. Kaip jos veikė Vakarų Ukrainoje ir kaip joms iki atvykdamas į Lietuvą vadovavo mjr. A. Sokolovas, atskleidžia čia publikuojama A. Sokolovo 1945 m. ataskaita gen. mjr. Gorškovui.

Visiškai slapta

Generolui majorui draugui Gorškovui

UNKVD TO OBB (Kovos su banditizmu skyriaus) specialioji grupė buvo organizuojama taip: 1945 m. kovo mėn. Kozovos, Berežanų ir Podgaicų rajonuose buvo sutelkta daug čekistinės kariuomenės. Ji rengėsi žygiuoti į Kozovos rajoną, kur, mūsų duomenimis, Koniuchų, Byškų, Vybudovo ir Ceniuvo kaimuose turėjo vykti OUN (Ukrainiečių nacionalistų organizacijos) kraštų atstovų suvažiavimas. Operacijos tikslas buvo suimti į suvažiavimą atvykusius OUN vadovus. Man operatyviai vadovaujant, pirmajame operacijos etape buvo [pasiųsti] du NKVD batalionai – 221-asis ir 222-asis; kontroliuodami Ceniuvą, jie apsupo Koniuchų ir Vybudovo kaimus bei nedidelius vienkiemius.

Antrajame operacijos etape mano barai buvo Glinajos – Plavučiaja Velikajos ir Plavučiaja Malajos kaimai, taip pat nedideli vienkiemiai aplink šiuos kaimus.

Pačiame operacijos įkarštyje į mano veiksmų rajoną atvyko pulkininkas drg. Sarajevas ir davė įpareigojimą iš sulaikytų banditų suorganizuoti ginkluotą grupę, kuri vėliau dirbs mano vadovaujama neva kaip gauja Ternopolio srities rajonuose. Šioje grupėje turi būti 60–70 žmonių, jos vadu drg. Sarajevas paskyrė

buvusį mūsų agentą Bystrą (*Bystryj*), kuris anksčiau buvo apygardos centro SB grupės komendantas, – Nikolajų Glinskį; jis pas mus dirbo, buvo patikrintas, aktyviai dalyvavo operacijose ir buvo keliskart sužeistas. Jį drg. Sarajevas atvežė ir paliko Kozovos NKVD rajono skyriuje įpareigojęs komplektuoti iš sulaikytų žmonių grupę.

Koniuchų kaime aš suspėjau surinkti tik 5 žmones – tai Piotras Liuliukas, slap. Gonta (*Gonta*), Romano kurenio žandarmerijos komendantas Josifas Melišas, slap. Mečius (*Meč*), SB grupės kovotojas, abu buvo išrūkyti iš bunkerio, Romanas Bitkovskis, slap. Vasia, „skerdikų“ šimtinės smogikas, Georgijus Juzorziš, slap. Kochas (*Koch*), Romano kurenio gydytojas, jis savanoriškai atvyko, su juo taip pat savanoriškai atvyko rusas Nikolajus Vorobjovas, slap. Vojevoda (*Voevoda*). Jį banditai buvo paskyrę į vietinę kovos grupę, jis pabėgo nuo jų ir pats atskirai slapstėsi nuo banditų ir nuo mūsų. Štai šitie žmonės ir sudarė specialiosios grupės pagrindą – jie bematant buvo paleisti ir kartu su kariuomene išėjo sulaikyti savo ryšininkų, parodyti jiems žinomų bunkerų.

Antai daktaras Kochas parodė lauko ligo-

ninę, kurioje jis gydė sužeistus banditus; buvo konfiskuota didelė vaistinė, du vežimai medikamentų ir sulaikytas sanitaras Michailas Andriusienka, slap. Burevijus (*Burevij*), jis taip pat buvo priimtas į specialiąją grupę.

Piotras Liuliukas sučiupo Koniuchų kaimo ūkininką, slap. Kričius (*Krič*), parodė kelis bunkerius, iš kurių buvo paimta apie 30 banditų. Melišas, slap. Mečius, parodė sandėlį, iš kurio paėmė du sun[kiuosius] kulkosvaidžius Maksimas, du vokiškus kulkosvaidžius MG, 7000 šovinių, 6 šautuvus, 9 atsarginius vamzdžius kulkosvaidžiams MG, daug raketų, granatų. Apskritai kiekvienas iš jų aktyviai rodė tai, ką žino ir kas buvo tarytum garantija, kad jis nutraukia ryšius su banditais ir pereina pas mus.

Vykdamas šią operaciją, Glinajos kaime sulaikytas banditas Mucha (*Mucha*), Dmitrijus Dydikas; jis kartu su grupe, kurią sudarė 4 žmonės, brovėsi pro mūsų įtvirtinimus, du iš jų buvo nukauti, vienas sunkiai sužeistas. Mucha iššaudė į mūsų karius visus šovinius, du karius sužeidė. Jis norėjo susisprogdinti granata, bet ji nesprogo, ir Mucha buvo paimtas gyvas. Kai jį atvedė pas mane, jis atsigulė ant žemės ir pasakė: „Muškite, užmuškite mane, aš vis tiek jums nieko nepasakysiu“. Jis sirgo niežais ir buvo sužeistas kažkokiuose susišaudyme su mūsų kariuomene, žaizda dar nebuvo užgijusi.

Aš jam pasakiau, kad niekas jo nemuš, o ką jis žino, tai mes patys daugiau už jį žinome. Aš leidau jam pasikalbėti su Piotru Liuliuku ir kitais, kurie jau atvirai dirbo su kariais, ieškojo kaimuose slėptuvių, parduotuvių, banditų. Liuliukui liepiau užverbuoti Muchą į grupę.

Vakare Mucha paprašė, kad leisčiau jam nueiti namo pasimatyti su giminaičiais ir šį bei tą sužinoti. Kaimas buvo apsuptas glaudžiu ratu, pabėgti jis negalėjo, todėl ir leidau jam eiti; paryčiui jis grįžo ir man papasakojo, kad visa Glinajos kaimo kovos grupė – 34

žmonės sėdi kaime, pasislėpę slėptuvėse. Jis žino, kur kas slepiasi, ir gali juos iš ten ištraukti. Aš jam daviau automata ir būrį karių, ir Mucha nuvedė karius banditų gaudyti. Į pavarę Mucha su būriu sulaikė 33 banditus, iš kurių atėmė 39 ginklus, tarp jų buvo du lengvieji kulkosvaidžiai, taip pat šautuvų, automatų, pistoletų. Iš visos Glinajos kaimo kovos grupės nebuvo sulaikytas tik vienas žmogus, kuris operacijos išvakarėse buvo kažkur išėjęs. Iš šių sulaikytųjų pradėta organizuoti specialioji grupė. Mucha man pasakė, ką imti į grupę; jis man patarė grupėje turėti melnininkų, kurie niekada nesutars su banderininkais, tad viską, ką grupėje darys banderininkai, mes sužinosime iš melnininkų ir atvirkščiai: ką darys melnininkai, juos įskys banderininkai. Pasinaudodamas šiuo patarimu, į grupę paėmiau du melnininkus: Marką, slap. Okas (*Oko*), buvusį melnininkų pavieta propagandistą, ir Semioną Radį, slap. Stepovas (*Stepovyj*), melnininkų kovos grupės narį.

Ir iš tikrųjų šiedu melnininkai daug prisidėjo prie to, [kad] neiširtų grupė; jie abu agitavo žmones neišsilakstyti ir sąžiningai tarnauti sovietų valdžiai, o man pranešdavo viską, ką tarpusavyje kalba buvę banditai.

Kai baigėsi operacija, iš sulaikytųjų buvo atrinkta 19 žmonių drauge su jų vadu Nikolajumi Glinskiu – jam buvo duotas šimtininko vardas. Grupė buvo padalyta į tris rojus, tai yra skyrius; vienam rojui vadovavo Mucha, kitam – Stefanas Mikitiukas, slap. Železniakas (*Železniak*), ir trečiam rojui – Piotras Liuliukas, slap. Gonta; visi turėjo savo ginklus, mes tik gavome truputį šaudmenų.

Iš pradžių nesiryžau eiti su grupe į kovines operacijas, [nes] iš agentūros gavau žinių, jog beveik visi rengiasi bėgti. Aš panaudojau grupę šitaip: kiekvienam grupės nariui pasiūliau parašyti laiškus pažįstamiems banditams, kad jie savanoriškai ateitų pas mus. Visą savaitę jie rašė savo pažįstamiems laiškus, kurie buvo per-

duodami per gimines, ir savanoriškai atėjo 74 žmonės, daugelis iš jų atsinešė ir ginklų. Tarp jų 74 žmonių buvo ir Koniuchų kaimo pirmojo būrio vadas Piotras Gorodeckis, slap. Dubas (*Dub*). Jis atsinešė automatinį šautuvą, pistoletą, 6 granatas ir nurodė 9 bunkerius, kuriuose buvo grūdų, šaudmenų ir ginklų. Tuos bunkerius mes sugriovėme, paėmėme 14 tonų grūdų, 1000 šovinių, 2 kulkosvaidžius ir 7 šautuvus, 17 komplektų vokiškų uniformų, kurios buvo atiduotos grupei. Gorodeckis taip pat parodė bunkerį Vybudovo kaimo viename, kuriame slapstėsi 6 žmonės iš pavieto SB kovos grupės. Šios grupės vyresnysis buvo banditas Grajus (*Graj*). Norėdamas patikrinti grupę mūsų, aš nutariau [su] grupe įvykdyti operaciją – likviduoti Arapo (*Arap*) grupę. Auštant netikėtai apsupome pirkia, kurioje buvo slėptuvė; keturi banditai buvo pirkioje, du slėptuvėje. Tie, kurie buvo pirkioje, pradėjo atsišaudyti iš kulkosvaidžio ir automatų.

Mes juos visus nužudėme, slėptuvę apmėtėme granatomis, ten du irgi žuvo, pirkia sudeginome. Iš specialiosios grupės buvo sunkiai sužeistas kovotojas Rostislavas Kulčickis, slap. Volkas (*Volk*), jis paskui tapo invalidu, viena jo koja pasidarė trumpesnė ir kreiva. Kai jis pasveiko, drg. Sarajevs jį išsiuntė dirbti į Ternopolį pasininku, jis ir iki šiolei ten dirba.

Po šios operacijos visame Kozovos rajone pasklido žinia, kad buvę banditai aktyviai žudo buvusius savo draugus. SB pradėjo persekioti specialiosios grupės kovotojų šeimas. Specialiąją grupę būtinai reikėjo išvesti iš Kozovos rajono, nes kovotojai, bijodami dėl savo šeimų, nusiminė ir vis daugiau iš agentūros gaudavau žinių, kad jie ketina bėgti.

Apie tai aš informavau drg. Sarajevą. Jis man įsakė vesti grupę į Podgaicų rajoną ir dirbti kaip kariuomenės žvalgams prie UNKVD 187-ojo atskirojo šaulių bataliono (OSB), kuris šiame rajone vykdė operacijas.

Į Podgaicų rajoną nuėjo 23 žmonių grupė.

12 savanoriškai į grupę atėjusių žmonių buvo užverbuoti (jų sąrašas yra Kozovos NKVD rajono skyriuje) ir paleisti į kaimą vykdyti mūsų užduočių (tarp jų buvo ir agentas Godivas (*Godiv*), su kuriuo turėjau palaikyti asmeninius ryšius).

Podgaicų rajone užmezgiau ryšį [su] 187-ojo bataliono vadu kapitonu Makarovu; jis man davė būrį automatininkų, su kuriais mes ir nuėjome į Siulko kaimą rinkti žinių bataliono operacijai.

Į Siulko kaimą mes kaip gauja atėjome naktį ir užėjome tiesiai pas kaimo sovieto pirmininką. Jį paklausėme, kokia padėtis kaime, jis mums atsakė, jog kaime ramu, kariuomenės nėra, atvyko antrajonio vadas Ruslanas su savo apsauga. Kur jis yra kaime, sovieto pirmininkas nežino. Dar atėjo SB grupė, SB pavieto komendantas Zviris (*Zvir*) taip pat yra kaime, ir dar vienas iš Zvirio grupės kalbasi kaimo soviete su kaimo dešimtininkais. Mes palikome kaimo sovieto pirmininką, pasukome į kaimo sovieto pastatą, kuriame iš tiesų vienas banditas drauge su šio kaimo būrio vadu, slap. Krotas (*Krot*), kalbėjosi su penkiais dešimtininkais. Mikitiukas ir Gorodeckis įėjo į kaimo sovietą pas Krotą ir SB propagandistui Beriozai (*Berioza*) pasakė, jog jie iš Rezuno kurenio lauko žandarmerijos, ieško savo dezertyrų, ir juos suėmė norėdami išsiaiškinti, kas jie esą. Berioza pradėjo ant mūsų šaukti, kad mes trukdome jam dirbti, nuvedė mus pas Zvirį, kuris, kaip jis sakė, sėdi slėptuvėje kartu su Ruslanu. Mes priėjome prie slėptuvės, ir jis pašaukė Zvirį. Pats Zviris ir Ruslanas tučtuojau vienas paskui kitą išlindo iš slėptuvės. Mikitiukas jiems paaiškino, kad jie iš lauko žandarmerijos ir nori žinoti, ar nėra tarp jo apsaugos dezertyrų iš jų kurenio. Čia pat netoli šios slėptuvės buvo kita, kurioje sėdėjo Ruslano apsauga – 6 žmonės.

Kai Ruslanas pasakė, kad jo apsaugininkai po vieną išveda iš slėptuvės, aš įsakiau surišti

būrio vadą Krotą, Beriozą, Ruslaną ir Zvirį, taip pat surišti išeinančius po vieną banditus. Jau išaušo, kai šie keturi buvo suimti, o Ruslanas, Berioza ir Krotas ištrūko, puolė bėgti, tačiau jie bematant buvo nukauti, Zvirį surišo. Banditai, kurie slėptuvėje šūvių negirdėjo, visi jie – šeši žmonės – išlindo iš slėptuvės po vieną ir buvo surišti. Tada mes paėmėme keturis automatus, 3 pistoletus, vieną lengvąjį kulkosvaidį, du automatinius šautuvus ir keturis šautuvus. Vienas iš sulaikytųjų šešių banditų, jo slapyvardžio aš neprisimenu, mums parodė slėptuvę, kurioje yra Zvirio apsauga – 5 žmonės. Jie išeiti iš slėptuvės atsisakė, mes juos dūmais uždusinome. Jis taip pat parodė slėptuvę miške, iš kurios ištraukėme visą rentgeno kabineto aparatūrą ir ją išvežėme šešiais vežimais. Zviris nieko nenorėjo kalbėti, bet tie šeši banditai davė vertingų žinių. Jų duomenimis, 10 dienų dirbo du batalionai, ir per šią operaciją buvo nužudyti 59 banditai ir 70, o gal ir daugiau žmonių paimti gyvi. Kiek buvo paimta ginklų, aš dabar neprisimenu, tik žinau, kad kulkosvaidžių, be tų 6, kuriuos mes paėmėme, vienas sunkusis [kulkosvaidis] Maksimas.

Stebėdamas specialiąją grupę, pamačiau, kad pėsčioji grupė labai nejudri ir gali daryti nedidelius reidus. Todėl, pasitaręs su grupės vadais, nusprendžiau gauti arklių ir vežimų. Organizuoti raitininkų grupę buvo netikslinga, ne visi mokėjo jodinėti, o ir baltų buvo sunku gauti. Kai batalionai vykdė operaciją, niekieno nedengiami mes nuvykome į Slavskio srities Jablunovo kaimą, naktį įėjome į kaimą ir paklausėme kaimo sovieto pirmininką, ar jo kaime yra arklių ir vežimų, kuriuos paliko koks nors kurenis. Šis mums atsakė, kad jo kaime yra 15 arklių ir 8 vežimai, kuriuos paliko Stalio (*Stal'*, jis taip pat Rezuinas) kurenis. Tuos arklius ir vežimus mes paėmėme, kaimo sovieto pirmininkui davėme raštelį, kad arklius ir vežimus paėmė Bystro

kurenis. Kaimo seniūnas (jo slapyv. neprisimenu) pradėjo su mumis bartis dėl arklių, sakė, jog mus apskūsiąs Rezunui, kad paėmėme jo arklius, [tada] mes [jį] pačiupome, nužudėme ir įmetėme į šulinį. (Vėliau aš skaičiau Bystro raštelį, kuriame jis teisinosi Rezunui, kad jokių arklių Jablunovo kaime neėmė.)

Per šią operaciją Koropeco NKVD rajono skyriaus viršininkas man pranešė, kad Komarovko kaimo sovieto pirmininkas palaiko glaudžius ryšius su vietine Tregubo (*Tregub*) kovos grupe ir apie tai, kad ši grupė yra kaime, nieko nepraneša.

Pasiėmęs kaip priedangą kuopą automatininkų, surengiau reidą į šį kaimą. Su specialiąja grupe naktį mes įžengėme į kaimą neva kaip gauja, suėmėme kaimo sovieto pirmininką kaip SB ir apkaltinome jį tuo, kad rėmė visą sovietų valdžios kontingentą. Jis mus įtikinėjo, kad nekenčia sovietų valdžios ir visada padeda banditams, pasakė slapyvardžius banditų, su kuriais jis palaiko ryšius. Mes apsiemetėme, kad norime jį pakarti, bet paskui atleidome, 30 kartų išplakėme jį lazda ir išėjome, o rytą grupė jau buvo kitame kaime. Aš su kuopa įžengiau į kaimą, ir kaimo sovieto pirmininkas pats pas mane atbėgo ir ėmė skusti banditus. Jis buvo labai įsiutęs ant banditų ir pasakė, kur yra Tregubo gauja. Remdamiesi jo duomenimis, su kuopa įvykdėme operaciją. Tregubo kovos grupė buvo likviduota, 17 banditų buvo nukauti, Tregubas sužeistas nusken-do Koropeco upėje. Iš banditų paėmėme tris vengriškus lengvuosius kulkosvaidžius, apie 20 000 šovinių ir paėmėme į nelaisvę 11 banditų. Kiek buvo paimta ginklų, be kulkosvaidžių, neprisimenu.

Aš aprašiau gana dideles operacijas, kurias įvykdė specialioji grupė, tačiau, be to, ši grupė suėmė daug būrių ryšininkų Podgaicų, Monastyriskos rajonuose.

Po kurio laiko buvo gautas drg. Sarajevo įsakymas nugabenti grupę į Čertkovą ir per-

duoti ją vyresniajam operatyviniam įgaliotiniui drg. Ovčienkai, o man dirbti kariuomenėje. Kai grupės nariai sužinojo, kad jie siunčiami į Čertkovą, tarp jų pasklido kalbos, kad juos ten nuginkluos ir nusiųs į lagerį.

Pakeliui iš Podgaicų į Čertkovą 6 žmonės iš grupės pabėgo, 4 su ginklais (vėliau 3 iš jų nukovėme, 2 sugavome, 1 dar slapstosi).

Čertkove grupę papildomai sukomplektavo, į ją įtraukė dar 7 žmones, tarp jų buvusį Bystro kurenio žandarmerijos komendantą Grigorijų Potašniką, slap. Kindratas (*Kindrat*), šimtininko pavaduotoją, slap. Čiara (*Čara*), Sumą (*Sum*), ir štai su šia grupe Ovčienka nužygiavo į Melnikovo rajoną.

Tuo metu iš laiškų, kuriuos kartkartėmis perimdavome iš banditų, sužinojome, kad specialiųjų grupių darbas apsimetant gaujomis banditams yra žinomas. Ši konspiracija buvo atskleista todėl, kad beveik visi rajonų skyriai, ypač Rovno srities, organizavo specialiąsias grupes, kurios mėgino veikti apsimetusios gaujomis. Iš pabėgusių atgal į gaujas specialiųjų grupių smogikų UPA (Ukrainos sukilėlių armijos) banditai netrukus sužinojo šią metodiką, ir būrių vadams buvo duotas slaptažodis, kurį jie pasakydavo visiems organizuotiems kaimo žmonėms. Tad kai tik specialioji grupė, neturėdama tokio slaptažodžio, įžengdavo į kaimą, ją tučtuojau apšaudydavo. Melnikovo rajone dirbanti mūsų grupė keletą kartų susišaudė su banditais, kai įžengdavo į kaimą apsimesdama gauja. Drg. Sarajevs davė man nurodymą vėl priimti grupę ir pertvarkyti jos darbą atsižvelgiant į tai, kad banditai pakeitė taktiką; jis patarė imtis SB taktikos, tai yra pertvarkyti grupės darbą dangstantis SB.

Vėl perimdamas grupę pamačiau, kad ji labai demoralizavosi, smogikai pradėjo vogti. Vogtus daiktus jie pardavinėdavo ir už juos gautus pinigus pragerdavo. Specialioji grupė panėšėjo į nusikaltėlių gaują. Tačiau vis dėlto šis pakrikimas turėjo ir teigiamų bruožų: vog-

dami ir išgėrinėdami žmonės susivienijo ir nebenorėjo bėgti.

Pasitariau su specialiosios grupės vadais, ar ne geriau mums būtų pakeisti darbo stilių – ne vaikščioti po kaimus apsimetus gauja, ieškančia banditų, o grobti iš kaimų žmones, įrašytus į NKVD rajono skyriaus įskaitą kaip palaikančius ryšius su banditais, ir juos apklausti vaizduojant SB bei apkaltinti šnipinėjimu. Vadai šiam planui pritarė ir pasakė, jog šitaip dirbti bus gerai, o tokia metodika gera dar ir tuo, jog banditai niekaip negalės suvokti mūsų veiksmų. Kad jie galėtų perprasti mūsų darbą, jiems reikės visiškai atsisakyti SB.

Nusprendėme išmėginti šį darbo metodą. Per Melnikovo NKVD rajono skyrių iškviatėme Olchoveco kaimo sovieto pirmininką, pakeliui iš rajono centro jį pačiupome, užrišome akis (o SB taip ir daro), nuvežėme jį į Melčą ir ten palėpėje apklausėme kaip šnipą. Jis mums papasakojo, jog kaime yra ginkluota jaunuolių grupė. Visus juos suminėjo, taip pat pasakė, kiek ginklų jie turi, be to, jis nurodė OUN (Ukrainos nacionalistų organizacijos) narius, galinčius už jį laiduoti, kad jis jokių ryšių su NKVD neturėjo ir neturi. Papasakojo, kad žino slėptuvę, kurioje slepiasi SB parajonio vadas Javiras (*Javir*). Su šiuo pirmininku nuvykome į Olchoveco kaimą ir suėmėme Javirą. Jam pasakėme, jog esame iš srities SB padalinio ir suimame jį už neveiklumą. Kaimo sovieto pirmininką paleidome, o Javirą nusivedėme užrištomis akimis ir apklausėme palėpėje. Jis visaip mums teisinosi, įrodinėjo, kad daug dirbo, pasakojo, kokiose žudynėse jis dalyvavo, kokiose slėptuvėse sėdi žmonės, kurie už jį laiduos. Viskas, ką jis mums pasakojo, buvo užrašyta, o paskui mes imitavome gaudynes. Javirą drauge su smogiku Sokolu (*Sokol*), kuris turėjo visus Javiro apklausos užrašus, pačiupo 228-ojo bataliono, kuris šiose vietose vykdė operaciją, „kovotojai“.

Javiras buvo labai įtūžęs ant SB, jis viską,

ką kalbėjo per SB apklausą, patvirtino kariuomenės apklausoje, [ir] pagal jo duomenis tuoju pat buvo įvykdyta operacija Olchoveco kaime. Per operaciją buvo sulaikyta jaunuolių kovos grupė drauge su jų vadu, iš jų buvo paimtas 1 radijo pelengatorius ir 19 šautuvų, 2 automatai, be to, buvo nukauti 9 Matroso (*Matros*) būrio banditai, kurie operacijos metu atėjo produktų į Olchoveco kaimą.

Per specialiosios grupės operaciją aš norėjau paimti Ivano Pusto kaime parajonio vadę, tačiau ten susidūrėme su Bystro kurenio banditais ir su jais susišaudėme. Iš jų nušovėme 6 žmones, taip pat Javiro žmonos tėvą Batką Machno. Javiro žmoną, SB žvalgę Tamarą, sučiupome, bet ji nusižudė – puolė į šulinį.

Po šios operacijos susidariau nuomonę, kad nauja specialiosios grupės darbo metodika, būtent veikimas dangstantis SB, duoda gerų rezultatų, todėl ėmiausi pertvarkyti grupę. Plėšikavimo iniciatorių Plotskį suėmė, grupėje buvo paskleistos kalbos, jog jis suimtas kaip tik už plėšikavimą. Grupė buvo padalyta į tris skyrius: vienas skyrius buvo tarsi užgrobimo grupė, kiti du skyriai dengia užgrobimo skyriaus darbą. Išrinkau du tardytojus, kurie drauge su mano ryšininku ir vežiku esant kovinei padėčiai buvo mano rezervas. Grupės vyresnįjį Nikolajų Glinskį, pasitaręs su drg. Sarajevu, pakeičiau. Jis negalėjo tinkamai palaikyti drausmės grupėje, pats išgėrinėjo, o tai prisidėjo prie grupės demoralizavimo. Vietoj jo buvo paskirtas Grigorijus Potašnikas, slap. Kindratas.

Užgrobimo skyriui vadovavo Mucha – Dmitrijus Didykas, bet jis netrukus po grupės pertvarkymo kariuomenės žvalgyboje buvo mirtinai sužeistas į koją ir pilvą ir nuo žaizdų mirė Kozlovo ligoninėje. Į jo vietą paskyriau Piotrą Gorodeckį, slap. Dubas. Netrukus po šio pertvarkymo grupė įvykdė įdomų darbą Berežanų rajone. Štai kaip buvo:

Drg. Sarajevas mane su grupe pasiuntė į Berežanų rajoną. Ten turėjome ieškoti OUN vadovavimo centrų, nes pagal agentūrinius duomenis ir oficialiąją medžiagą Ukrainos sukilėlių armijos banditams ir OUN pogrindžiui buvo vadovaujama iš Berežanų rajono.

Tuo metu Berežanų RS sulaikė ryšininkę Natalką, kuri per apklausą davė parodymą, kad ji yra srities OUN vado Nesterio ryšininkė. Ji mėgino pabėgti iš areštinės – pistoletu pašovė milicininką, kuris ją saugojo. Kaip matyti iš informacijos, ji buvo įdomi asmenybė.

Kartu su papulkininkiu drg. Matvejevu aš nuvažiavau į Berežanus jos pažiūrėti. Kai atvykome į Berežanus, ją apklausė USSR NKVD OBB darbuotojas papulkininkis Kaganovičius. Ji davė tokius parodymus, kad pagal juos nebuvo galima imtis jokių operatyvinių priemonių. Buvo aišku, kad ji viską melavo slėpdama kažką labai svarbaus.

Aš pasakiau savo nuomonę drg. Matvejevui, jis sutiko su manimi, ir mudu nutarėme nuvežti ją į Čertkovą. Per apklausą Čertkove ji taip pat iš esmės nieko nepasakė. [Tada] drg. Sarajevas man įsakė paimti ją į specialiąją grupę ir nusivežti drauge į Berežanus, kaip nors priversti ją prisipažinti ir įvykdyti tai, ką ji parodys per apklausą.

Aš nutariau padaryti taip: kai nuvyksime į Berežanus, apsimesiu, kad ją verbuoju, duodu jai užduotį nužudyti Nesterą, [o] aš buvau tikras, kad ji bėgs, ir tada, kai ji nuo mūsų bėgs, sulaikyti ją apsimečius SB ir apklausti kaip šnipę, – kito kelio nėra.

Pakeliui į Berežanus vežėme ją taip, kad ji nematytų visos grupės, gerai elgėmės su ja, o Berežanuose aš įforminau jos užverbavimą, daviau užduotį nužudyti Nesterą, daviau jai sugadintą pistoletą ir pasiunčiau vykdyti užduoties.

Ji nurodė, kad susitikdavo su Nesterio kovotojais vienoje Byškų kaimo pirkioje. Iš ten kovotojai vedė ją pas Nesterą į mišką. Susita-

rus su 229-ojo atskirojo šaulių bataliono vadu, kaimą buvo apsupusi kuopa.

Gorodeckis su savo būriu laukė jos kaime. Potašnikas nuvežė ją prie Byškų ir paleido į kaimą. Kaip buvau numatęs, taip ir atsitiko – Natalka pabuvo pirkioje kelias minutes, išėjo per užpakalines duris ir pasislėpė kukurūzuose – tai visi matė. Gorodeckis leido jai šiek tiek patupėti kukurūzuose, paskui tarytum atsitiktinai ją sulaikė, rado pas ją pistoletą ir iškart pareiškė, kad ji šnipė.

Ši jam pasakė, jog ji yra OUN vyriausiojo vado kurjerė ir turinti kuo greičiau su juo pasimatyti, nes ją buvo suėmęs NKVD. Todėl ji praleidusi du konspiracinius susitikimus, o dabar likęs tik vienas susitikimas. Jeigu ji į šį susitikimą neatvyks, jai bus labai sunku susisiekti su savo vadu.

Gorodeckis jai pasakė, jog ji viską meluoja. Jis užrišo jai akis, nuvežė į Berežanus, kur tvarte ji jau buvo apklausta neva SB, [ir] ji papasakojo, kad Augustovkos kaime žino slėptuvę, kurioje yra centro vado Belo (*Belyj*) apsaugininkai, su jais ji susitinka ir paskui jie veda ją pas Belą. Kaip tik kitą dieną turėjo suėiti jos konspiracinio susitikimo šioje slėptuvėje paskutinis terminas. Liuliukas, kuris ją apklausė ir užrašė [jos] parodymus, pasakė, jog nuves ją pas vadą, o atvedė ją pas mane. Ji ir man patvirtino tai, ką buvo papasakojusi Liuliukui. Mes tučtuojau su kuopa kovotojų išvykome į operaciją Augustovkos kaime. Ten Piotro Koguto name – tai slėptuvės šeimininko, centro vado, butas – Natalka mums parodė gerai užmaskuotą slėptuvę, kurioje buvo du Belo kovotojai – Rybakas (*Rybak*) ir Čiadas (*Čad*). Mes atkasėme Čiado slėptuvę, ir [ji] pavyko ištraukti gyvą; Rybakas nusišovė. Slėptuvėje radome biblioteką, rašomąją mašinėlę, 7 šautuvus ir daug įvairių daiktų, priklausančių Belui ir jo apsaugai.

Čiadas mums papasakojo, kad prie Berežanų, netoli Rajaus kaimo, slėptuvėje su dvi-

gubu stogu turi būti Belas, [ir] mes nedelsdami išvažiavome bataliono vado mašina, tačiau toje slėptuvėje Belo nebuvo, ten buvo jo adjutantas Artiomas ir apygardos vadė Legeta. Artiomas nušovė Legetą, padegė pirkią, norėjo bėgti, bet aš jį pašoviau į koją ir jis buvo paimtas gyvas.

Legeta sudegė, pirkioje supleškėjo daug dokumentų ir didelė pinigų suma. Artiomas per apklausą nieko svarbaus nepasakė. Remdamiesi Čiado, kurį aš palikau specialiojoje grupėje, duomenimis, mes išaiškinome dar tris OUN vyriausiosios vadovybės slėptuves; žmonių jose nesulaikėme, bet radome sunkųjį kulkosvaidį Maksimas, daug literatūros, laiškų.

Beje, dvi slėptuvės [buvo] Stanislavskio ir Lvovo srityse. Būdamas mūsų specialiojoje grupėje, Čiadas man papasakojo, kad miške, netoli Liesnikų kaimo Berežanų rajone, jis žino stovyklą, kurioje tam tikru laiku (trečiadieniais) renkasi didieji Ukrainos sukilėlių armijos vadai.

Sulaukusios sutarto laiko, 229-ojo atskirojo šaulių bataliono kuopa ir mūsų specialioji grupė įvykdė operaciją, per kurią buvo nužudyti UPA Pietų grupės vadas Gordijenka ir UPA Šiaurės grupės vadas Dovbnia, sulaukytas jų apsaugos vyresnysis Čiabanas (*Čaban*), buvęs Bystro kurenio žandarmerijos komendantas.

Čiabanas taip pat buvo paliktas specialiojoje grupėje, jis davė vertingų duomenų, pagal kuriuos visą mėnesį NKVD ir specialioji grupė vykdė operacijas.

Po operacijos, įvykdytos pagal Čiabano duomenis, aš dar kartą pertvarkiau grupę, iš jos pašalinau du smogikus kaip bailius.

Drg. Sarajevas grupei davė buvusį OUN apygardos referentą finansams tvarkyti Miroslovą, jis grupėje atlieka SB vado vaidmenį, pirmasis apklausia sulaikytąjį „šnipą“. Apklaudamas jis kalba gryna Galicijos tarme ir taip sumaniai elgiasi, kad sulaikytajam išsklaido

visus įtarimus, jog jį apklausia ne kas kitas, o kaip tik SB. Tardytoju paskirtas Čiadas, o Čiabanas saugo sulaikytuosius ir padeda Čiadiui per apklausas.

Be SB vado vaidmens, Miroslavas skaito mūsų laikraščius smogikams; grupėje šiuo metu nuotaika gera, niekas nesirengia bėgti <...> arba grįžti į gaują.

Tiek žmonės maisto produktais, tiek arkliai pašaru aprūpinami taip. Kiekviename kaime, esančiame toli nuo plento, banditai palieka vadinamuosius organizacinius gyvulius, kiaules, karves, kurias jie paima užpuldami „šnipų“ šeimas. Kad kaimuose yra tokių gyvulių, žino kiekvienas kaimo sovieto pirmininkas. Taigi mes ateiname pas kaimo sovieto pirmininką, paklausiamo, ar yra organizacinių gyvulių ir kokių. Jis mums kaip banditams duoda kiek reikia kiaulių, veršelių, už tai duodame jam raštelį kokios nors šioje teritorijoje veikiančios gaujos vardu. Taip pat ir su grūdais. Banditai veža į malūnus malti grūdus, paimtus iš gyventojų; malūnininkas žino apie tuos organizacinius grūdus ir, juos sumalęs, duoda, gavęs pakvitavimą, pasirašytą kokios nors tose vietose veikiančios gaujos vardu.

Ternopolio srities rajonuose veikia grupė kaip SB kontrolės vykdytoja, jos veiksmų banditai neperpranta. Grupės smogikai, dėvintys raudonarmiečių uniforma, apsistoja kaimuose netoli rajonų centrų, įrengia slėptuves, kuriose galima apklausti, ir naktimis, persirengę mišria uniforma, važiuoja į operacijas užimti iš anksto numatytų objektų.

Specialiosios grupės skyrių vadai turi savo agentūrą, vadinamuosius SB informatorius. Tokią agentūrą mes verbuojame apsimesdami esą SB. Vaizduojame, jog stebime, kaip elgiasi gaujų vyresnieji ir junginiai, taip pat vadų padėjovai; informatorių akivaizdoje apsimeiname, jog stebime vadus, kad jie nepradėtų bendradarbiauti su nepatikimais žmonėmis. Taigi iš tokios agentūros mes sužinome, kur kokios gaujos praėjo, kokiuose kaimuose sustodavo arba sustojo, taip pat sužinome, kurėjo vadų apsaugininkai ir kur apsistojo.

Operatyvinės grupės esminis trūkumas tas, kad ji neturi pastovios karinės grupės (žiemą reikėtų turėti raitininkų grupę, nors 15–16 žmonių). Neretai pasitaiko, kad dirbdama savo darbą grupė susiduria su banditais, susišaudo su jais, ir būna taip, kad dėl susišaudymo sužlugdo savo darbą, o persekioti ir sunaikinti atsitiktinai pakliuvusią gaują grupė nepajėgia, nes ji vis dėlto negali vykdyti karinių operacijų – yra nedidelė. Šiuo metu joje 27 žmonės, turintys 5 lengvuosius kulkosvaidžius, 22 automatus, [o] kiti ginkluoti šautuvais, kulkosvaidininkai ir skyrių vadai turi pistoletus, ir visi kovotojai turi pakankamai granatų.

Važinėjimui grupė turi penkis porinius vežimus ir du jojamuosius arklius.

Majoras (Sokolovas)

1945 m. vasario 3 d.

Čertkovas

RF DA, f. 9478, ap. 1, b. 487, l. 212–223.